

УДК 339.92.009.12(477)

І.В. ТАРАНЕНКО, к.е.н., доц., ДУЕП, Дніпропетровськ

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В сучасних умовах набувають актуальності проблеми стратегічного планування на макрорівні. Стратегія конкурентоспроможного розвитку обумовлює розробку механізму перетворення потенційних конкурентних переваг на реальні. На основі співставлень оцінок за факторами глобальної конкурентоспроможності для окремих країн, виявлено потенційні конкурентні переваги України в освітній, кадровій, інноваційній сферах. Зроблено висновок про те, що механізм перетворення потенційних конкурентних переваг України на реальні має ґрунтуватись на вдосконаленні інституційного середовища та бізнес-середовища.

The problem of strategic planning at macro-level becomes up-to-day. The strategy of competitive development requires work out the mechanism of transforming the potential competitive advantages to the real ones. Being based at the comparing the scores for the factors of global competitiveness for the countries, the author defined the potential competitive advantages at education, labor, innovations. The conclusion that the mechanism of transforming the potential competitive advantages into the real ones has to be based at improving of the institutional and business environment, has been substantiated.

Ключові слова: стратегія, макростратегічне планування, конкурентоспроможний розвиток, потенційні конкурентні переваги, реальні конкурентні переваги.

Вступ. В епоху глобалізації міжнародних зв'язків виникає завдання розробки комплексних стратегій конкурентоспроможного розвитку, спрямованих на адаптацію національних економік до змін, що відбуваються в світо господарському просторі.

Світова фінансово-економічна криза ще раз продемонструвала високий рівень невизначеності та турбулентності глобального конкурентного середовища. Звідси впливає необхідність вдосконалення концептуальних підходів до розробки стратегій конкурентоспроможного розвитку на макрорівні.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення потенційних конкурентних переваг економіки України, розробка пропозицій щодо механізмів перетворення їх на реальні переваги, з метою створення засад для здійснення концептуального вибору стратегічного спрямування, при розробці макростратегії конкурентного розвитку в умовах глобального середовища. Використано методи: системний, рейтингових оцінок, порівняльного аналізу.

Методологія. Проблеми формування стратегій економічного розвитку в умовах глобалізації світо господарських процесів, зокрема в контексті

дослідження конкурентоспроможності, висвітлені в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Білорус, М. Гельвановський, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, Ю. Пахомов, М. Портер, К. Прахалад, А. Філіпенко, Г. Хамел, О. Швиданенко. В наявних наукових дослідженнях розглянуте середовище формування стратегій розвитку, проаналізовані особливості інтеграційних стратегій, відмінні риси національних стратегій для різних країн, вплив глобалізації на конкурентоспроможність країн.

Проте, глибокі сутнісні суперечності глобалізаційного процесу постійно висувають нові, особливі вимоги щодо довгострокових стратегій соціально-економічного розвитку окремих країн світу, і як складових таких стратегій у більш сфокусованому ракурсі – стратегій формування, забезпечення або підвищення національної (міжнародної, глобальної) конкурентоспроможності. Відповідно, в сучасних умовах постає питання про необхідність розробки комплексних макростратегій конкурентоспроможного розвитку країн в глобальному середовищі. Необхідно знайти такі механізми системної взаємодії національної економіки та її окремих суб'єктів із гравцями глобального економічного конкурентного простору, які б дали змогу максимально скористатися позитивними наслідками глобалізації, і водночас мінімізувати економічні і соціальні труднощі, пов'язані з адаптацією національної економіки до нових реалій розвитку світової господарської системи.

Результати дослідження. Конкретизація предмету дослідження обумовлює необхідність уточнення поняття «стратегія» на макрорівні, зокрема в контексті стратегічного планування на рівні національної економіки.

Поняття «стратегія» увійшло в економіку з лексику теорії управління, де з 1950-х років застосовувалось в контексті діяльності організації (фірми, компанії). Саме в цей час проблема системно обґрунтованого реагування на неочікувані зміни у зовнішньому середовищі набула актуальності. Таким чином, поняття стратегії, методологія і підходи до розробки стратегій, виокремлення різних типів стратегій, склалися, в першу чергу, стосовно організації. Поступово відбулось розповсюдження і адаптація базових понять стратегічного управління до рівнів регіону, національної економіки, тощо.

Практика стратегічного планування на мезо- рівні (регіон) і макрорівні (національна економіка) впевнено увійшла в життя. Прикладом стратегічного планування на рівні міжнародному рівні є нещодавно прийнята Стратегія розвитку ЄС до 2020 р.

Наявні в сучасній літературі визначення стратегії поєднують низку важливих аспектів. Перш за все, стратегію треба розуміти як довгостроковий якісно визначений напрямок розвитку, визначений з урахуванням внутрішніх можливостей та позицій у навколишньому середовищі, який приводить суб'єкта до поставлених цілей. А. Томпсон і А. Стрикленд вказують на те, що стратегія –

це узагальнююча модель дій, які є необхідними для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу наявних ресурсів [2]. О. Дунаєв розглядає стратегію як систему пріоритетів, що включає створення і утримання конкурентних переваг [1]. За своїм складом стратегія є сукупністю взаємоув'язаних за завданнями, термінами здійснення і ресурсами цільових програм, окремих проектів та програмних заходів, що забезпечують ефективне вирішення системних соціально-економічних проблем. Всі ці визначення можуть бути адаптовані до макро- рівня економіки.

Наявність певної стратегії розвитку і якість цієї стратегії є вагомим конкурентною перевагою суб'єкта конкурентних відносин [3].

Проте методологія стратегічного планування та розробки стратегій на рівні регіону, країни (національної економіки), міжнародного інтеграційного угруповання практично відсутня і потребує ґрунтовної розбудови, що має стати предметом окремого дослідження.

Окреслимо контури етапів стратегічного планування на макро- рівні в контексті створення умов сталого розвитку для України в світовому глобалізованому просторі, згідно загальноприйнятих принципів стратегічного управління. На нашу думку, розробка стратегії на рівні національної економіки має здійснюватись за наступними етапами: 1) визначення стратегічних цілей; 2) стратегічний аналіз - оцінка позицій суб'єкта в конкурентному середовищі; 3) прогноз зміни умов конкурентного середовища; 4) концептуальний вибір стратегічного спрямування та визначення базових стратегій; 5) власне розробка стратегічного плану дій з варіантами реакції на різні прогностичні ситуації.

Визначення стратегічних цілей повинне ґрунтуватись на чітко встановленій системі національних пріоритетів (суспільно-економічних, політичних, гео економічних, культурно-цивілізаційних тощо).

Необхідність отримання якісної оцінки позиції країни як суб'єкта глобальної конкуренції, обумовлює завдання об'єктивної оцінки реального стану та окремих факторів внутрішнього середовища. На основі такої оцінки здійснюється виявлення сильних і слабких сторін.

Прогноз зміни зовнішніх умов обумовлює створення гнучкої системи моніторингу конкурентного середовища з метою виявлення найбільш динамічних і небезпечних зон, імовірних погроз із боку конкурентів.

Концептуальний вибір стратегічного спрямування визначається результатами стратегічного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, а також прогнозами щодо зміни умов конкурентного середовища. Різне стратегічне спрямування може визначати концептуально відмінні шляхи досягнення одних й тих самих цілей.

При розробці й реалізації стратегічного плану або програми, необхідно

врахувати наступне. По-перше, стратегічний план повинен постійно обновлятися й корегуватися відповідно до умов, що змінюються. Гнучкість і здатність до адаптації до тенденцій внутрішнього розвитку країни та світового розвитку є головними умовами, що забезпечують стабільність стратегічної лінії. По-друге, стратегія повинна неухильно виконуватися, тобто зміни не повинні стосуватися суті стратегічного задуму. У процесі реалізації стратегії необхідні такі корегування програми, які не порушують суті самої стратегії [3].

Виходячи з тлумачення стратегії як системи пріоритетів, що включає створення і утримання конкурентних переваг, ми розглядаємо саме такий аспект стратегічного підходу до обґрунтування шляхів довгострокового розвитку країни, що втілюється у виявленні потенційних конкурентних переваг та розробці механізмів перетворення їх на реальні переваги.

На основі порівняльного аналізу оцінок факторів глобальної конкурентоспроможності за даними Всесвітнього економічного Форуму (ВЕФ) [4], нами виявлені потенційні конкурентні переваги України.

В 2009 р. Україна зайняла в рейтингу глобальної конкурентоспроможності 82 місце з 133 країн, що істотно нижче, ніж у попередні роки (2006 р. - 78 місце, 2008 р. - 72 місце) [4,5]. Місця України в рейтингах за окремими факторами глобальної конкурентоспроможності в період 2006 - 2009 рр. наведені в табл. 1.

При загальному погіршенні конкурентної позиції, Україна піднялася в рейтингу за фактором «Інновації» з 73 на 62 місце, за фактором «Технологічний розвиток» - з 90 на 80 місце, за фактором «Вища освіта й професійна підготовка» - з 48 на 46 місце. Це дало нам змогу сформулювати гіпотезу про наявність потенційних конкурентних переваг в освітній, технологічній, інноваційній сферах. Виявлене значне відставання за фактором «Інституціональне середовище» та погіршення позиції за фактором «Якість бізнес-процесів», який експерти ВЕФ відносять до групи інновативних. Таке дозволяє припустити, що механізм по перетворенню потенційних конкурентних переваг України на реальні, має засновуватись на створенні релевантного інституційного середовища, а також на вдосконаленні організації бізнес-процесів і умов функціонування бізнесу як таких.

Таблиця 1 – Місце України в рейтингах за факторами глобальної конкурентоспроможності

№	Фактори глобальної конкурентоспроможності	Місце в рейтингу	
		2009 р.	2006 р.
1	Інституціональне середовище	120	104
2	Інфраструктура	78	69
3	Макроекономічна стабільність	106	74
4	Охорона здоров'я й початкова освіта	68	94

5	Вища освіта й професійна підготовка	46	48
6	Ефективність товарних ринків*	109	-
7	Ефективність ринку праці*	49	-
8	Досконалість фінансових ринків*	106	-
9	Технологічний розвиток	80	90
10	Розміри ринку*	29	-
11	Якість бізнес - процесів	91	76
12	Інновації	62	73

Складено за: *Global Competitiveness Report [4,5]*

*Розраховується з 2009 р.

Висунута гіпотеза щодо наявних потенційних конкурентних переваг України та складових механізму перетворення їх на реальні конкурентні переваги, потребує підтвердження за результатами проведених досліджень на більш ґрунтовній фактичній базі.

Експерти ВЕФ виділяють групи країн, що знаходяться на стадіях розвитку залежно від факторів, що лежать в основі економічної моделі: перша стадія - країни, економіка яких розвивається на факторній основі; друга стадія - країни, розвиток яких визначається економічною ефективністю; третя стадія - країни, економіка яких розвивається на інноваційній основі. Крім того, виділяють дві перехідні групи країн: від першої групи до другої, і від другої групи до третьої [4].

Ми провели порівняння оцінок по окремих факторах конкурентоспроможності для України, із середніми оцінками для груп країн, що знаходяться на різних стадіях розвитку (табл. 2).

Аналіз отриманих результатів показав критичне відставання України по таких факторах: «Інституційне середовище», «Досконалість фінансових ринків», «Ефективність товарних ринків», «Організація бізнес-процесів». Незадовільною є відносна оцінка за фактором «Технологічний розвиток». У той час як оцінки по факторах «Вища освіта й професійна підготовка», «Ефективність ринку праці», «Охорона здоров'я й початкова освіта», «Розмір ринку» значно перевищують середні. Досить високий результат має Україна за оцінкою фактору «Інновації».

Таблиця 2. – Оцінки факторів глобальної конкурентоспроможності, 2009 р.

Фактори глобальної конкурентоспроможності	Україна	Стадія 1	Стадія Перехід від 1 до 2	Стадія 2	Стадія Перехід від 2 до 3	Стадія 3
Інституціональне середовище	3,1	3,5	4,1	3,9	4,1	5,0
Інфраструктура	3,4	2,9	3,9	3,6	4,2	5,3
Макроекономічна стабільність	4,0	4,0	5,0	4,7	5,0	5,0
Охорона здоров'я й початкова освіта	5,4	4,2	5,3	5,3	5,7	6,0
Вища освіта й професійна підготовка	4,4	3,2	3,9	4,0	4,5	5,2

Ефективність товарних ринків	3,7	3,8	4,1	4,0	4,5	5,0
Ефективність ринку праці	4,6	4,1	4,2	4,3	4,4	4,9
Досконалість фінансових ринків	3,6	3,8	4,0	4,2	4,3	5,0
Технологічний розвиток	3,4	2,9	3,5	3,5	4,0	5,2
Розмір ринку	4,7	3,0	4,0	3,9	4,0	4,7
Організація бізнес - процесів	3,6	3,7	4,0	4,0	4,0	5,0
Інновації	3,2	3,0	3,1	3,1	3,3	4,4

Складено за: *Global Competitiveness Report [4]*

За класифікацією ВЕФ Україна належить до другої групи країн, економіка яких керована факторами економічної ефективності. В той час як більшість країн, які мають високий рейтинг за Індексом глобальної конкурентоспроможності, відносяться до групи країн, розвиток яких керований інноваціями. Що підтверджує наявність безпосереднього зв'язку між розвитком інноваційної сфери та рівнем конкурентоспроможності, і наголошує на пріоритетному значенні конкурентних переваг, пов'язаних з інноваціями.

Ми детально проаналізували оцінки за п'ятьма факторами глобальної конкурентоспроможності, які визначають розвиток інституціонального середовища, людського потенціалу, розвиток інноваційної сфери та технологій для 23 пост-соціалістичних країн Центральної й Східної Європи та колишнього СРСР (табл.3).

Україна займає 8 місце за фактором «Вища освіта й професійна підготовка», 12 місце за фактором «Інновації», 15 місце за фактором Організація бізнес-процесів, 18 місце – за фактором «Технологічний розвиток». Найгірший результат отримано знов-таки за фактором «Інституційне середовище» - Україна значно відстає від країн, розвиток яких керований базовими факторами виробництва (Таджикістан), а також від Азербайджана, Грузії, Казахстану, що переходять з 1 до 2 стадії розвитку.

Таблиця 3 – Оцінки факторів глобальної конкурентоспроможності для пост-соціалістичних країн, 2009 р.

Стадія/Країна	Інституційне середовище		Вища освіта й проф. підг.		Технологічний розвиток		Організація бізнес-процесів		Інновації	
	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка
Стадія 1										
Кіргізька Респ.	124	2,98	87	3,64	124	2,50	127	3,21	128	2,40
Таджикістан	81	3,71	107	3,21	121	2,57	122	3,25	97	2,87
Перехід від 1 до 2 стадії										
Азербайджан	55	4,15	72	3,88	75	3,41	74	3,90	42	3,54
Грузія	72	3,82	84	3,70	100	2,92	113	3,33	119	2,56
Казахстан	86	3,64	59	4,13	69	3,53	88	3,70	64	3,15
Стадія 2										
Арменія	95	3,49	96	3,45	105	2,86	112	3,35	108	2,71
Боснія та Герцеговіна	128	2,89	86	3,68	95	3,00	117	3,29	131	2,32

Болгарія	116	3,19	60	4,11	56	3,82	89	3,68	91	2,90
Македонія	83	3,69	70	3,90	52	3,87	96	3,56	92	2,89
Монтенегро			57	4,19	45	4,15	80	3,82	56	3,29
Сербія	110	3,24	76	3,83	78	3,38	102	3,45	80	2,98
Україна	120	3,10	46	4,38	80	3,37	91	3,63	62	3,21
Перехід від 2 до 3 стадії										
Хорватія	85	3,65	56	4,20	43	4,22	84	3,76	61	3,22
Угорщина	76	3,77	35	4,63	40	4,44	76	3,89	45	3,45
Латвія	65	3,91	34	4,66	47	4,00	82	3,79	88	2,94
Літва	59	4,00	30	4,76	36	4,54	56	4,22	58	3,28
Польща	66	3,90	27	4,82	48	3,97	44	4,35	52	3,33
Румунія	84	3,68	52	4,30	58	3,97	83	3,79	70	3,10
Російська Федерація	114	3,23	51	4,30	74	3,45	95	3,59	51	3,35
Стадія 3										
Чеська Респ.	62	3,93	24	5,05	30	4,75	25	4,80	25	4,01
Естонія	31	4,85	21	5,11	16	5,49	48	4,31	37	3,64
Словенія	46	4,47	19	5,16	32	4,67	33	4,64	29	3,83
Словацька Респ.	78	3,74	47	4,37	33	4,61	51	4,29	68	3,12

Складено за: *Global Competitiveness Report [4]*

Висновки. Отримані результати підтверджують гіпотезу про наявність потенційних конкурентних переваг в освітній, кадровій, інноваційній сферах, при критичному відставанні в інституційній сфері та в організації бізнесу. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що в основу механізму перетворення потенційних конкурентних переваг України на реальні мають бути покладені завдання вдосконалення інституційного середовища та бізнес-середовища.

Формування реальних конкурентних переваг України в інноваційно-технологічній, кадровій, освітній сферах створить передумови переходу до інноваційної моделі розвитку та підвищення рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Список літератури: 1. Дунаев О. Стратегия – это искусство, без которого не удержат бизнес / О. Дунаев // Логинфо. Журнал о логистике в бизнесе, 2006. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.loginfo.ru/arhiv/2006/log078_06s2_pr.php 2. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж., Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов. / А.А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд – М.: Банки и биржи, Издательство журнала «Юнити», 1998. – 576 с. 3. Гельвановский М. Что такое конкурентоспособность? / М. Гельвановский // Экономическая и философская газета, 2006 №7. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.eifg.narod.ru/gelvanovsky.htm> 4. Global Competitiveness Report 2009-2010. / World Economic Forum, Geneva. 2009. – 492 p. 5. Global Competitiveness Report 2006-2007 / World Economic Forum, Geneva. 2006. - 478 p.

Подано до редакції 22.02.2010